

több gyermek tartózkodott ott állandóan vagy alkalmanként, mint tősgyökeres "helyiek"; fiúk és lányok, kicsik és nagyok egyaránt. A Graben különböző tevékenységeknek adott teret egyidőben, néha azonban két gyerektábor harcának tárgya volt. A felnőttek alig használták, legfeljebb útjuk lerövidítésére vágtak át rajta nagyritkán. A mamák általában a Graben szélén álltak meg, kiáltva hívva haza gyermeküket. A fák, a bozótok, az avaros lehetőséget adott az embernek, hogy visszahúzódjon az időből, eltűnjön a világból.

Bátorságot kell merítenünk ebből a történetből. Fontos és hangsúlyos tényezőként kell kezelnünk a városban spontán módon megmaradt "természetes" zöldfelületeket, és ezeket figyelembe kell vennünk a tervezésnél és területértékelésnél. Ki kell törnünk a

defenzívából a politika elé ezekkel a kívánságokkal, éppúgy, mint tizenkét évvel ezelőtt tettük, amikor sikerült elérnünk azt, hogy Berlinből ne tűnjenek el végérvényesen a gyomok és vadon termő növények. Most újabb szövetséget kell létrehoznunk minden érintett terület képviselőjével. Egyre jobban el kell vetni az egységes városi kontextusban való mechanikus gondolkodást. A tervezői gyakorlat új vízióját kell létrehozni, amely a város egészére vonatkozó fejlődésösszefüggésbe az egyes elemeket a maguk igényei szerint szabadon tudja beépíteni.

(Részletek a berlini Városfejlesztési és Környezetvédelmi Szenátusban elhangzott beszédből. Fordította Herczeg Ágnes)

Jochen Bockemühl
AZ ERDŐK PUSZTULÁSA TUDATI KÉRDÉS
(részletek)

(...) Tájról beszélni csak akkor van értelme, ha az életösszefüggés egy hely hangulataként az emberi tudatban tükröződik, és az ember intenciói ezt az összefüggést többé-kevésbé átalakítják.

Állatok esetében mindig csakis az adott lény világáról beszélhetünk, melybe *beleszerveült*. Az érzékek által adott ösztönzéseket lelki organizációjának megfelelően, mintegy álomban szövi bele maga világának képeibe, s ezeknek megfelelően tevékenykedik. Így például a posztát, aki tavaszi vagy őszi vonulásakor éjjelente a csillagos égbolt alapján tájékozódik, megteveszhetjük egy planetárium fényével, s más-más módon számos állatot ugyanígy félrevezethetünk. Az ember azonban képes szembehelyezkedni érzéki megfigyelése tárgyával; rá tud kérdezni, hogy valódi, vagy mesterséges csillagos égbolttal van-e dolga, sőt ilyen művi képmásokat is csak ő tud képzeti alapján a világba helyezni. Képes tudatossá tenni a természetben működő kapcsolatokat.

Egy hely életösszefüggése, amelyben az ember megismerőként és cselekvőként áll, vagy amelybe belehelyezkedik, csak ilyen szembenállás által ismerhető fel. Magától a szemlélőtől függ azonban, hogy mennyire tágtíja ki a kereteket, amikor ezt az életösszefüggést, mint tájat szólítja meg. Ekkor nem pusztán valami *kívül* létezőről van szó, de nem is olyasvalamiről, ami csupán a szemlélőben él. A belső és a külső abban találkozik, amit a szép iránti érzéknek nevezhetünk. Ez túlnyúlik az egyes tényeken, és afelé fordul, ami a jelenségképben belső egységként többé-kevésbé jelen van. Arról a szellemi egységről van szó, ami a természeti folyamatok és az emberi intenciók között valóságosan működő kapcsolatokban él.

A mai ökológia gyakran úgy gondolkodik, hogy csupán az ásványi világ, a növények, az állatok és az emberek közötti kapcsolatokat kell tanulmányozni, s aztán a fogalmak "hálójából" el lehet jutni az egységhez. Ez azonban eleve lehetetlen anélkül a törekvés nélkül, hogy egy kiválasztott részletben is az egységet találjuk meg, ami csak egy eszme lehet. Könnyen belátható, hogy ez a törekvés az egység, az eszme meglétébe vetett hite alapul; annak létezését előre feltételezi. Egy táj sajátosságainak első átélésében egyfajta *előzetes ismeret* van, ami ebből az eszméből származik, és a megismerés vezérfonala lesz. Minthogy azonban a képzet értelmében ez a tudás rendkívül határozatlan, az ember könnyen el is felejtí, vagy szeret-

né letagadni. Különböző okok miatt nem szívesen követjük a megismerési folyamat effajta ábrázolását. Egyik ilyen ok a szubjektív önkényről való félelem, ami jogosult is, ha *eszmén* egy meghatározott képzetet értünk, s az *előzetes ismeret* úgy fogjuk fel, mint az észleleti tartalmak elfedését ezzel az előre megragadott képzetrel. Az eszme azonban eleven marad, s egyben észlelő szervvé is fog válni, ha megvan bennünk a bizalom, hogy egy kiválasztott részletben is megtalálható a benne működő és egységes szellemi összefüggés, ami azután - megfelelően kitágítva - a világ egységének egy aspektusaként jelenik meg. Így egy adott táj eszméjének speciális tartalmát az egyes összefüggéseket az eszme fényében vizsgálva tudatosíthatjuk.

A táj képeiben nemcsak a természeti folyamatok jutnak kifejezésre, hanem az adott helyhez kötődő emberek gondolkodásmódja és élményei is. Mindenütt, ahol az ember és a környezet kölcsönhatása létrejön, ebben az értelemben alakul a táj. Korábban keveset gondolkodtunk ezen. Szép tájképek a természetben való tevékenykedés eredményeként egyedül az emberek lelki erőiből születtek. A természettudományos korszak kezdetével azonban gondolkodásuk révén lassan kioldódták a természeti összefüggésekből, s technikai képzetek alapján gépeket kezdtek konstruálni, melyek átvették tőlük a munkát. Ez a folyamat a városban kezdődött, és eleinte inkább a szociális területre hatott vissza. Részben a külső megkötöttségek alóli felszabadulást jelentette, de a kötelezettségek egyfajta hiányának létrejöttét is. Ezután fokozatosan kezdtek belevinni a természet életfolyamataiba a technikai képzeteket. A természet ugyanolyan értelemben vált *termelő helyé*, mint az ember által konstruált gép. Ugyanolyan váratlan mellékhatásokkal reagált, mint korábban az ember szociális életének viszonyai. A következményeket itt nem szükséges részleteznem, mint ahogy azt a tény sem, hogy mindez bizonyos következetességgel került bele az emberiség történetébe. Világos azonban, hogy a táj képében egyre inkább tükröződik ez a gondolkodásmód; a monoton, lehetőleg fák nélküli agrárterületeken, s a nyílegyenes határvonalú monokultúrákon. A kötetlenség (kötelezettség-nélküliség) abban fejeződik ki, hogy a tájképből eltűnik a hely története - minden személytelenné válik.

(...) Felelősség csak szabadságból születhet, mert ahol az ember csupán kívülről adott, külső törvényeket követ, ott a felelősség a törvényhozóé. A külső természeti törvényszerűség és a morális átélés szétszakadásából született meg a szabadság. Ugyanakkor azonban a felelősségnek az a feltétele, hogy az ember - szabadságából kiindulva - belsőleg összekösse magát azokkal a természeti vagy szociális összefüggésekkel, melyekben törvénykezni akar. Ez azt jelenti, hogy

ki kell fejlesztenünk egy észlelésképeséget nem csupán saját gondolataink és intencióink érzékelésére, hanem azon átfogó összefüggés iránt is, amelyben a dolgok, a lények, és maga az ember állnak. Ezt a tudásként közvetített természettudomány nem biztosítja. Hogyan lehet úgy átalakítani a természettudományos eljárásmodot, hogy benne a szabadságból kiindulva egy tárgyyszerű és emberhez méltó áttekintés, ugyanakkor a tettekkel való belső kapcsolat is megszűlessék? Hogyan lehetünk képesek az egységes összefüggéseket mindenkor felismerni, és tudatosan beléjük helyezkedni?

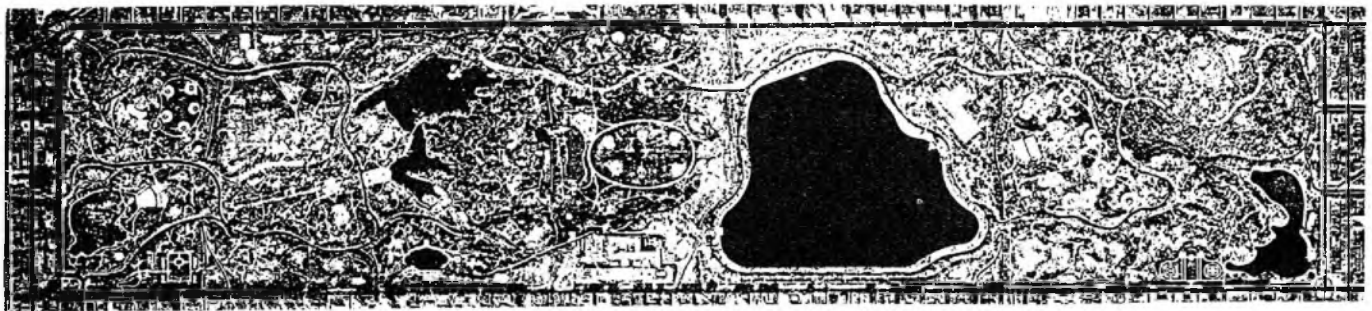
Az értékmentesség ideája ott jogosult a természettudományban, ahol felmerül a veszély, hogy egy tényállást pusztán személyes vagy társadalmi haszna felől ítéljék meg. Ebből azonban olyan megismerési magatartás adódik, melynek következtében az ember alapvetően értékidegen valóságot konstruál bele a természetbe. Minden természeti jelenséget úgy interpretál, hogy azok külső erők hatásából származnak. Eközben - a mechanika előképe alapján - feltételekből indul ki, melyek között a folyamatok végbemennek. A valóságban azonban nemcsak ez a külső mechanizmus létezik, hanem minden kiindulási helyzet benne áll egy összefüggésben, amit az ember hallgatólagosan előfeltételez. Ez már fizikai területen is így van, csak itt ez az egységes összefüggés olyan átfogó, hogy nem vesszük észre. Mégis magától értetődően bízunk benne, hogy létezik, s hogy legalábbis gondolkodásunkkal, melyet önnön bensőnkől hívunk életre, részesei vagyunk. Másként nem fáradoznánk azon, hogy gondolkodásunkkal megragadjunk valamit a világból. A szerves természet-

ben, a növényeknél, állatoknál, embernél talán még nyilvánvalóbb, hogy a mechanikus-kémiai folyamatok benne foglaltatnak egy föléjük rendelt relatív egészben, és ennek megfelelően hatékonyak. Mechanikus-fiziológiai képzetekkel csak az élő organizmus által produkált jelenségeket ragadjuk meg, s nem azt, ami ő maga. Ha egy növényt valamilyen anyaggal a megfelelő módon bepermetezünk, akkor egy idő múlva a növény talán virágokat fog hozni, ami az adott feltételek mellett egyébként nem történt volna meg. Nem a ráspriccelt szubsztancia alakítja azonban ki a virágokat - ezek abból az egységes-átfogó összefüggésből keletkeznek, amit növénynek nevezünk. Az anyag csak egy - talán szükséges - feltétel. Ilyen esetekben igen könnyű a feltételt és az okot összetéveszteni.

Az életben nemcsak külső erők külső mechanizmusával, vagy adott organikus képződményekkel van dolgunk, hanem olyan irányadó hatásokkal is, melyeket az ember gyakorol a természeti folyamatokra, s amelyek által a külső tényeket hatékony összefüggésekbe állítja. Az etika és a felelősség abban áll, hogy ezt milyen módon tesszük.

Ha csak a mechanikus aspektusokat vesszük figyelembe, akkor elkerülhetetlenek az előre nem látott mellékhatások. Ha azonban egységes szemléletmóddal igyekszünk megragadni a természetben működő teremtő erők összefüggését, akkor saját cselekvésünk egyre inkább beágyazható a dolgokban rejlő szellemi összefüggésbe. Ebben az értelemben válhat morálissá a cselekvés.

(Kádas Ágnes fordítása)

Buella Mónika TÁJTERVEZÉS AMERIKÁBAN

Tavaly a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájrendezési Tanszékének vendégeként több hetes előadásorozatot tartott Fabos Gyula tájépítész, regionális tervező, az amerikai University of Massachusetts professzora. Az alábbiakban vele folytatott beszélgetésünk néhány idevágó gondolatát idézzük fel.

Fabos professzor az amerikai tájtervezést a New York-i Central Park tervétől eredezteti. A XVIII.-XIX. századi parkterveket Anglia romantikus irányzata hatotta át. A mai napig is érvényesülő elvek jelentek meg a parkok, temetők kialakításában, a középületek jellegzetes zöldbe helyezésével. Amerika egyik legjelentősebb tájtervezője, F. L. Olmsted egyik angliai útja során ellátogat Birkenheadbe, Anglia első népparkjába. Hazatérve a témáról írt könyvben feltette a kérdést; vajon a demokratikus USA-ban

miért nincsenek népparkok? Ez az élmény is hozzájárult, hogy Olmsted 1855-ben Vaux építésszel közösen elkészítette a New York-i Central Park tervét. A kb. 3 km² nagyságú néppark megszületésétől számítják a tájtervezés kezdetét Amerikában.

Olmsted másik jelentős terve a Boston park system (1878-1890). E terv célja az volt, hogy megoldja a város szennyvízzel terhelt, pangó vízű folyójának problémáját, megszüntesse az árvizes területeket, és kielégítse az üdülési szükségleteket. "Hozzunk vissza egy kicsit a természetből" - e gondolat jegyében formált a problémákból lehetőségeket. Az eredmény a városon keresztül kanyargó 16 km hosszú parkfolyosó volt.

Boston városára az első metropolis-zöldhálózati tervet Olmsted tanítványa, I. Eliot készítette. A terv létrejöttét az indukálta, hogy hiányzott a kijárás a "vadonba", a természetbe, alacsony volt a parkok, játszóterek és egyéb zöldterületek aránya, és ivóvíz mennyiségi-minőségi gondok is jelentkeztek. Eliot meg akarta oldani mindezeket a problémákat, s ennek érdekében létrehozott egy az eddigieknél több információt tartalmazó adatbázist a területről, és a